

ŠVIETIMO ĮSTATYMO PROJEKTO MODELIOJAMOS ŠVIETIMO PAKOPŲ DERMĖS ĮVERTINIMO KOMENTARAS

Dr. Violeta Rimkevičienė

Vertinant Švietimo įstatymo projektą švietimo pakopų dermės požiūriu buvo remtasi:

- Permanentinės švietimo sistemos jungčių analize (ŠMM kolegijos 2001-02-01 nutarimas Nr.2)
- Lietuvos švietimo klasifikacija, V. 1999
- Lietuvos švietimo plėtotės strateginių nuostatų 2003-2012 projektu (Švietimo gairės)

Įstatymo projektas švietimo pakopų dermės požiūriu buvo analizuojamas šiais aspektais:

1. Švietimo programų (ikimokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio, povidurinio, aukštesniojo, aukštojo, doktorantūros) tikslai, programų ryšys ir suderinamumas;
2. Formalaus, neformalaus, informalaus švietimo sąveika;
3. Švietimo formų, galinčių įgyvendinti skirtingų lygmenų programas, įvairovė; akademinio ir profesinio švietimo sąveika; asmens galimybės judėti švietimo sistemoje, o nutraukus mokymąsi grįžti į atitinkamo lygmens programas.

1. Švietimo lygmens (ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio, povidurinio, aukštesniojo, aukštojo, doktorantūros) programų tikslai, jų ryšys su prieš tai buvusiu lygmeniu, veikiančių programų suderinamumas

1) Kiekvieno švietimo lygmens programų tikslų formuluotės akcentuoja skirtingus aspektus: pvz.: ikimokyklinis lygmuo – vaiko poreikius; priešmokyklinis - parengimą pradinio ugdymo programų pradžiai; pradinis – per vaiko asmenybės “brandinimą” ir tikslą parengti mokymuisi pagal pagrindinės mokyklos programą; pagrindinis lygmuo – per asmenybės “brandinimą”, tačiau neįteisinant galimybės rinktis tolesnį profesinį kelią (o tai daro dalis moksleivių, besirenkančių profesines mokyklas) ir pan.

Todėl įstatymo kūrėjams reikėtų apsispręsti, kokie aspektai akcentuotini apibrėžiant kiekvieną švietimo sistemos lygmenį kaip permanentinę švietimo sistemos dalį.

2) Analizuojant projektą švietimo sistemos jungčių požiūriu abejonių kelia ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo atskyrimas (6 ir 7 str.), nes pagal Lietuvos švietimo klasifikaciją (1999) priešmokyklinio ugdymo programos yra ikimokyklinio ugdymo lygmens dalis.

Todėl turėtų būti tikslinamos 6 str. ir 7 str. 1 punktų formuluotės.

Siūloma:

6 str.1 punktas Ikimokyklinio ugdymo paskirtis - padėti tenkinti prigimtinius vaiko poreikius, ugdyti jo pažintinius ir socialinius gebėjimus.

7 str.1 punktas Priešmokyklinis ugdymas yra ikimokyklinio ugdymo dalis, kurios paskirtis - padėti tenkinti prigimtinius vaiko poreikius, ugdyti jo pažintinius ir socialinius gebėjimus, padėti vaikui pasiruošti sėkmingai mokymosi pagal pradinio ugdymo programą pradžiai.

Abejonių kelia 6 str.1 punkto 2 dalis: *“Ikimokyklinis ugdymas vyksta šeimoje arba, tėvams (globėjams) pageidavus ar atsakingoms už vaiko teisių apsaugą institucijoms rekomendavus, – pagal ikimokyklinio ugdymo programą.”* Ką galėtų reikšti *“atsakingoms už vaiko teisių apsaugą institucijoms rekomendavus”?*, ar nesant tokių rekomendacijų vaikas negalės būti ugdomas pagal ikimokyklinio ugdymo programas? Įstatyme turėtų būti numatyta, kas parengs tokių rekomendacijų tvarką.

Panašaus turinio formuluotė yra 7 str. 2 punkte, kuriame fiksuojama, kad priešmokyklinis ugdymas *“gali būti privalomas atskiriems vaikams, taip nusprendus atsakingoms už vaiko teisių apsaugą institucijoms”* vėl neaišku, ar privalomas, ar ne, ir koku pagrindu vaikų teisės apsaugos institucijos nuspręs, ar jis privalomas.

Siūlymas: numatyti, kas parengs konkrečią tvarką ir procedūras.

Analizuojant 6 ir 7 straipsnių turinį aiškėja, kad ikimokyklinio (tame tarpe ir priešmokyklinis) ugdymo straipsniuose išdėstytos nuostatos pažeidžia 4 straipsnio prienamumo principą, nes galimybės gauti privalomą priešmokyklinį ugdymą yra skirtos tik daliai vaikų (augančių sudėtingose šeimose). Iš to sektų, kad vaikams mokyklinio starto galimybės bus nevienodos.

Taigi pažeidžiama priešmokyklinio ugdymo, kaip ikimokyklinio ugdymo dalies, ir pradinio ugdymo dermė.

Kita vertus, vienerių metų programa gali tik sušvelninti, bet neišspėsti vaiko, augančio rizikos grupės šeimoje, raidos problemas, todėl reikėtų orientuotis į ikimokyklinį ugdymą kaip visumą.

3) Kadangi kuriant įstatymą buvo akcentuojama švietimo programų įvairovė, tai apibrėžiant kiekvieną lygmenį (ikimokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio, povidurinio, aukštesniojo ir t.t.) būtina remtis ir programų, veikiančių tame lygmenyje, įvairove, pvz.. 8 str. būtų buvę tikslinga pažymėti, kad pradinio ugdymo lygmuo teikia trijų tipų programas: a)pradinio ugdymo; b) pradinio ugdymo specialių poreikių vaikams; c) raštingumo, funkcinio raštingumo ir skaičiavimo pagrindų programas. Projekte kiekvienas lygmuo apibrėžiamas per vieną programą. Pvz., 9 str. *Pagrindinis išsilavinimas įgyjamas baigus pagrindinio mokymo programą*, o kur lieka adaptuotos pagrindinio ugdymo programos (jeigu remsimės Lietuvos švietimo klasifikacija ir šio Įstatymo projekto 40 str., aptarančiu mokyklų tipus, kur šios programos minimos).

Iš to sektų, kad, akcentuojant kiekvieno lygmens vienos programos buvimą ir neminint kitų to paties lygmens programų, nefiksuojama kiekvieno lygmens programų įvairovė. Taip apribojamos galimybės asmenims rinktis optimaliausius judėjimo švietimo sistemoje būdus.

4) Nors projekte mėginama jungti ir derinti vidurinio ir profesinio, vidurinio ir aukštesniojo, aukštesniųjų ir aukštųjų studijų programas ir specialųjį ugdymą, tačiau pateiktuose straipsniuose jos nėra iki galo apibrėžtos, nenumatyta, kas bus atsakingas už programų akreditavimo tvarką ir jos parengimą.

Pvz.:Vidurinis ugdymas 10 str. 4 punktas *Į vidurinio ugdymo programą gali būti įtraukti profesinės, aukštesniosios ir aukštosios mokyklų įvertinti ir pripažinti programų moduliai, atitinkantys šiose mokyklose įgyvendinamų programų reikalavimus ir įskaitomi tęsiant mokymąsi bei studijas šiose mokyklose* (reikėtų nurodyti tvarką, kas reglamentuoja).

Profesinis mokymas 11 str. 3punktas Pirminis profesinis mokymas yra formalusis, visuotinis ir skirtas įgyti pirminę kvalifikaciją. Jis teikiamas mokiniams, įgijusiems pagrindinį

arba vidurinį išsilavinimą. Mokiniam, įgijusiems pagrindinį išsilavinimą, jis gali būti teikiamas kartu su viduriniu ugdymu. Pirminis profesinis mokymas gali būti teikiamas ir pagrindinio išsilavinimo neįgijusiems ne jaunesniems kaip 14 metų mokiniams.

Aukštesniosios studijos 12 str. 6 punktas Į profesinio mokymo programą gali būti įtraukti aukštesniosios ir aukštosios mokyklų įvertinti ir pripažinti programų moduliai, atitinkantys šių mokyklų programų reikalavimus ir įskaitomi tęsiant mokymąsi bei studijas šiose mokyklose.

Aukštojo mokslo studijos 13 str. 3 punktas. Į aukštesniųjų studijų programas gali būti įtraukti aukštosios mokyklos įvertinti ir pripažinti programos moduliai, atitinkantys aukštosios mokyklos nuosekliųjų studijų pirmosios pakopos studijų programų reikalavimus. Tęsiant studijas aukštojoje mokykloje, šie studijų programos moduliai yra įskaitomi.

Specialusis ugdymas 14 str. 4 punktas Specialiai mokantis formaliojo švietimo programos gali būti įgyvendinamos per ilgesnį nei nustatytą laiką. Mokinys, mokydamasis su pertraukomis, gali šias programas įgyti atskirais moduliais.

Taip pat abejonių **kelia 12 ir 13 str. 2 punktai**, kuriuose akcentuojama, kad:

2. Aukštesniosios studijos yra visuotinės, jos teikiamos mokiniams, įgijusiems vidurinį išsilavinimą ir gebantiems savarankiškai studijuoti.

2. Aukštojo mokslo studijos yra visuotinės, jos teikiamos mokiniams, įgijusiems vidurinį išsilavinimą ir gebantiems savarankiškai studijuoti.

(lieka neaišku, kaip bus nustatomi gebėjimai savarankiškai studijuoti?)

Apibendrinant galime teigti, kad 10-14 straipsniai yra neskaidrūs ir gali būti traktuojami įvairiai, kaip įstaigai naudingiau. Būtina šiuose straipsniuose atsisakyti formuluočių „gali būti“.

18-23 str. fiksuojama informacinė, psichologinė, socialinė pedagoginė, specialioji pedagoginė ir specialioji, medicininė pagalba, kurios gali veikti švietimo įstaigoje arba už jos ribų, tačiau nėra straipsnio, kuriame būtų fiksuojamas šių pagalbų (gal geriau - tarnybų) bendradarbiavimas ir jų veiklos veiksmų koordinavimas.

Akcentuojant švietimo sistemos dermę ir remiantis egzistuojančia Lietuvos švietimo klasifikacija, būtų tikslingiau integruoti specialiojo ugdymo ir profesinio mokymo dalį straipsnių prie atitinkamų lygmenų programą (žr. 1 priedą), tada galima būtų konstatuoti, kad Įstatyme specialusis ugdymas yra bendrojo ugdymo integrali dalis, bei orientotis į akademinio ir profesinio švietimo sąveiką.

2. Formalaus, neformalaus ir informalaus švietimo dermė

Analizuojant formalaus, neformalaus ir informalaus švietimo sąveiką nurodoma, kad neformaliojo švietimo programos ir informaliojo švietimo metu įgyta kompetencija gali būti pripažįstamos kaip formaliojo švietimo dalis. Tai rodo, kad įstatymo rengėjai lyg ir būtų linkę jungti šias švietimo sritis, nurodydami, kad tai „gali būti“ daroma Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka, kita vertus formuluotės „gali būti“ iš dalies paneigia tokias galimybes, nes gali būti ir nebūti įgyvendinama.

Neformalus vaikų švietimas 15 str. 4 punktas. Neformaliai mokantis asmens įgyta kompetencija gali būti pripažįstama kaip formaliojo švietimo programos ar kvalifikacijos dalis Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka arba aukštųjų mokyklų nusistatyta tvarka. Kompetencija, įgyta baigus ilgalaikio meninio ugdymo programą vaikų

muzikos, dailės, meno, sporto ar kitoje mokykloje, gali būti pripažįstama kaip profesinio mokymo modulis.

Neformalus suaugusiųjų švietimas 16 str.4 punktas. Neformaliojo švietimo būdu asmens įgyta kompetencija gali būti pripažįstama kaip formaliojo švietimo programos ar kvalifikacijos dalis Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka arba aukštosios mokyklos nusistatyta tvarka.

Informalusis švietimas 17 str. 2 punktas. Informaliojo švietimo (savišvietos) būdu asmens įgyta kompetencija gali būti pripažįstama kaip formaliojo švietimo programos ar kvalifikacijos dalis Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka.

Įstatymo 15-17 str. reikalauja patikslinimo, nes tik iš dalies fiksuojama sąveika tarp formalus ir neformalus mokymosi, informalus švietimas (savišvieta) paliekamas kaip atskiras. Įstatyme neaiškiai apibrėžiama neformalaus ir informalaus ugdymo formalizavimo bei akreditavimo sistema, jų teikiamų kompetencijų pripažinimas.

3. Švietimo formų, galinčių įgyvendinti skirtingų lygmenų programas, įvairovė; akademinio ir profesinio švietimo sąveika; asmens galimybės judėti švietimo sistemoje, o nutraukus mokymąsi grįžti į atitinkamo lygmens programas.

Įstatymo 24 str. Lietuvos gyventojų teisė ir pareiga mokytis nefiksuojama pagrindinė teisė gauti kokybiškas švietimo paslaugas, o esant mokymosi sunkumams – gauti laiku pedagoginę psichologinę pagalbą. Tokia laiku teikiama pedagoginė psichologinė pagalba turėtų būti nukreipta ne tik į pagrindinį išsilavinimą orientuotus asmenis, bet ir į asmenų konsultavimą, siekiant sugrąžinti juos į švietimo sistemą ir siūlant jiems mokymosi ir studijų optimaliausią kelią.

28 str. Priėmimas į mokyklą, perėjimas į kitą mokyklą ir pašalinimas iš mokyklos nėra aiškių nuostatų į moksleivius, kurie kartoja mokyklinį kursą du ir daugiau kartų t.y. antramečiau ir trečiamečiau.

Manytume, kad šiame str. būtina pateikti iškritusio iš švietimo sistemos asmens sampratą, bei praplėsti asmens, iškritusio iš švietimo sistemos, amžiaus ribas, neapsiribojant 16 metų, bet prailginant amžių bent iki 18 metų, juolab kad Europos Sąjungoje į šią grupę patenka 18-24 metų asmenys, turintys žemesnį negu vidurinį išsilavinimą, kurie toliau nesimoko (nelanko bendrojo lavinimo ar profesinio rengimo įstaigų).

Šiame straipsnyje, greta moksleivio šalinimo iš mokyklos, turėtų būti fiksuojama ir prevencinė pagalba moksleivio adaptacijai mokytis kitoje aplinkoje.

Orientuojantis į asmenų grąžinimo į švietimo sistemą, pasiūlos ir paklausos tenkinimą bei derinimą turėtų būti akcentuojama švietimo įstaigų teikiamų programų (žr. 1 priedą) ir formų (dieninė, vakarinė, eksternas, neakivaizdinė, distancinė) dermė bei įvairovė.

31 str. Švietimo prieinamumas dirbantiems asmenims nenumato dirbančių žmonių motyvacijos mokytis stiprinimo galimybių per finansinę ar kitą skatinimo sistemą:

32 str. Švietimo prieinamumas socialinę atskirtį patiriantiems asmenims

1. Socialinę atskirtį patiriantiems skurdžiai gyvenančių šeimų, beglobiams, pabėgėlių, nesimokantiems mokykloje vaikams, bedarbiams, asmenims, grįžusiems iš įkalinimo įstaigų, besigydantiems nuo alkoholizmo ir narkomanijos ir prie visuomenės nepritampantiems asmenims švietimo prieinamumas užtikrinamas teikiant jiems socialines paslaugas ir pedagoginę pagalbą.

2. Tikslines socialines ir švietimo programas vykdo Vyriausybė ir savivaldybės tiesiogiai arba per mokyklas. Šias programas gali rengti ir įgyvendinti nevyriausybines organizacijos bei kiti juridiniai ir fiziniai asmenys.

3. Vyriausybė ir savivaldybės, remdamosi Gyventojų registro ir mokinių duomenų bazėmis, nustato mokyklų nelankančių vaikų skaičių ir jų ugdymosi poreikius, kartu su mokyklomis įgyvendina tikslines šių vaikų įtraukimo į švietimo veiklą programas.

32 str. 1 punktas turėtų būti praplėstas, tęsiant pakutinį sakinį: *ir psichologinę pagalbą, įtraukiant juos į švietimo (tame tarpe ir profesinio rengimo) tikslines programas.*

42 str. Mokyklos veikla 7. 3 punkte pažymėta, kad steigėjo leidimu gali steigti filialus ir atstovybes, jungtis į asociacijas.

Reikėtų manyti, kad jungtis į asociacijas nebūtinai steigėjo sutikimas, kita vertus, šį straipsnį reikėtų praplėsti, skatinant įvairių tipų mokyklų bendradarbiavimą, taip užtikrinant besimokančiojo galimybes judėti švietimo sistemoje.

46 str. Tėvų (globėjų, rūpintojų) teisės ir pareigos praplėsti teises:

6) gauti psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę pagalbą sprendžiant vaiko ugdymosi klausimus.

52 str. Švietimo monitoringas reikėtų patikslinti paskirties apibrėžimą:

Švietimo monitoringas, remdamasis gauta informacija bei prognozėmis, leidžia konstatuoti ir prognozuoti švietimo sistemos kaip visumos būklę ir funkcionavimą. Šie aspektai įstatyme neapibrėžti, taigi neįvertinus situacijos sunku matyti, kokio tipo švietimo įstaigos funkcionuoja, kokio tipo - ne, kokios lygmens ir formų programos veikia ir ar yra galimybės, nutraukus mokymąsi, grįžti į vieno ar kito lygmens programas.

Bendrosios išvados ir pasiūlymai

Švietimo įstatymo projektas nesukuria permanentinės, nuoseklios švietimo sistemos dermės. Jame išlieka švietimo sistemos skaidymas į atskiras sritis, nesiekiant, kad jos veiktų kaip sąveikaujanti visuma. Įstatyme nefiksuoja pagrindinė teisė gauti kokybiškas švietimo paslaugas, o esant mokymosi sunkumams – laiku gauti pedagoginę psichologinę pagalbą. Šiuo požiūriu Švietimo gairės yra pažangesnis dokumentas, todėl būtų tikslinga jame suformuluotas nuostatas perkelti į Įstatymą (jas suformulavus teisine kalba). Nors projekte ir mėginama sieti atskirus švietimo sistemos lygmenis (programomis), tačiau pateikiamos formuluotės gali būti traktuojamos ir kaip “jungtys” ir kaip “atskirtys”.

Abejonių kelia įstatymo rengėjų mėginimas kurti naują sąvokų aparatą, atsisakant teorijoje ir praktikoje jau įsitvirtinusių ir priimtinių sąvokų (pvz., kam vadinti darželius mokyklomis ir pan.).

Įstatyme skirtingais aspektais apibrėžiami švietimo sistemos lygmenų (ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio, pavidurinio, aukštesniojo, aukštojo, doktorantūros) programų tikslai, todėl jie nesudaro vieningos dermės. Neakcentuojamos galimybės, nutraukus mokymąsi, grįžti į bet kurias atitinkamo švietimo sistemos lygmens programas. Pernelyg siaurai apibėžiamas asmenų, iškritusių iš švietimo sistemos, amžius. Neaiškus įstatymų rengėjų požiūris į galimybes mokytis visą gyvenimą. Todėl kaip “skėtinis” įstatymas jis turėtų būti gerokai tobulintinas. Kita vertus, jeigu įstatymas buvo rengiamas akcentuojant švietimo programų įvairovę, tai kodėl jame nesiremta švietimo klasifikacija. Apibendrinant galima teigti, kad įstatymas fragmentiškas, neišbaigtas, labiau orientuotas į vieną švietimo sistemos dalį - bendrąjį lavinimą, neskaidrus.

1 PRIEDAS

Lietuvos švietimo klasifikacija(1999)

Ikimokyklinis ugdymas (0 lygmuo)

Lygmens programos:

- 0-1. ikimokyklinio ugdymo programos;
- 0-2. ikimokyklinio ugdymo programos specialiuju poreikiu vaikams;
- 0-3. priešmokyklinio ugdymo programos.

Pradinis mokymas (1 lygmuo)

Lygmens programos:

- 1-1. pradinio ugdymo programos;
- 1-2. pradinio ugdymo programos specialiuju poreikiu vaikams;
- 1-3. raštingumo, funkcinio raštingumo ir skaičiavimo pagrindu programos.

Pagrindinis mokymas (2 lygmuo)

Lygmens programos:

- 2-1. bendrojo pagrindinio ugdymo programos;
- 2-2. alternatyvaus ugdymo programos;
- 2-3. bendrojo pagrindinio ugdymo programos specialiuju poreikiu vaikams;
- 2-4. pagrindinio profesinio mokymo 1-osios pakopos programos, suteikiančios galimybę įgyti pagrindinį išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją;
- 2-5. pagrindinio profesinio mokymo 1-osios pakopos programos, suteikiančios profesinę kvalifikaciją;
- 2-6. specialiuju poreikiu asmenų pagrindinio profesinio mokymo 1-osios pakopos programos, suteikiančios profesinę kvalifikaciją;
- 2-7. suaugusiųjų bendrojo lavinimo programos;
- 2-8. suaugusiųjų rengimosi profesiniam mokymui programos;
- 2-9. darbo rinkos profesinio mokymo programos;
- 2-10. neformaliojo suaugusiųjų švietimo programos

Vidurinis mokymas (3 lygmuo)

Lygmens programos:

- 3-1. bendrojo vidurinio ugdymo programos;
- 3-2. gimnazijos programos;
- 3-3. menų gimnazijos programos;
- 3-4. pagrindinio profesinio mokymo 3-iosios pakopos programos;
- 3-5. pagrindinio profesinio mokymo 2-osios pakopos programos;
- 3-6. specialiuju poreikiu asmenų pagrindinio profesinio mokymo 2-osios pakopos programos;
- 3-7. suaugusiųjų bendrojo vidurinio ugdymo programos;
- 3-8. darbo rinkos profesinio mokymo programos;
- 3-9. neformaliojo suaugusiųjų švietimo programos

Aukštesniojo ir aukštojo išsilavinimo nesuteikiantis pavidurinis mokymas (4 lygmuo)

Lygmens programos:

- 4-1. 5 ir 6 lygmens studijoms parengiančios programos;
- 4-2. pagrindinio profesinio mokymo 4-osios pakopos programos;
- 4-3. specialiuju poreikiu asmenų pagrindinio profesinio mokymo 4-osios pakopos programos;
- 4-4. darbo rinkos profesinio mokymo;

4-5. neformaliojo suaugusiųjų profesinės kvalifikacijos tobulinimo programos.

Aukštesnysis mokslas (5 lygmuo)

Lygmens programos:

5-1. aukštesniųjų studijų programos;

5-2. programos, suteikiančios teisę atlikti tam tikrus darbus ar tam tikras funkcijas;

5-3. neformaliojo suaugusiųjų švietimo programos

Aukštasis mokslas (6 lygmuo)

Lygmuo apima tokias studijų programas:

6-1. Bakalauro studijų programos

6-2. Magistrtūros programos

6-3. Universitetinės pagrindinių profesinių studijų programos

6-4. Specializuotų profesinių studijų programos

6-5. Nuosekliųjų studijų programos, kurių baigimas prilyginamas magistro kvalifikaciniam laipsniui

6-6. Rezidentūros programos

6-7. Neuniversitetinių aukštųjų studijų programos.

6-8. Studijų atnaujinimo programos

6-9. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo programos

Doktorantūra (7 lygmuo)